

University of
Sistan and Baluchestan

Association of Geography
and Planning
of Border Areas of Iran

The Role of Tourism and Ecotourism Resorts in Empowering Rural Women (Case Study: Razavi Khorasan Province)

Khadijeh Bouzarjomehri^{1✉}, Marzieh Akhlaghi², Hamid Shayan³

1. Associate Professor, Department of Geography, Ferdowsi University of Mashhad. Mashhad. Iran.
✉ E-mail: azar@um.ac.ir
2. Master of Geography and Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad.
E-mail: marzieh52a@gmail.com
3. Professor, Department of Geography, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad. Iran.
E-mail: shayan34@um.ac.ir

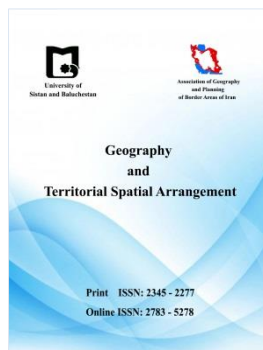

How to Cite: Bouzarjomehri, KH; Akhlaghi, M & Shayan, H; (2022). The Role of Tourism and Ecotourism Resorts in Empowering Rural Women (Case Study: Razavi Khorasan Province). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 12 (42), 147-152.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GAIJ.2022.6985>

Article type:
Research Article

Received: 16/07/2021
Revised: 26/09/2021
Accepted: 23/11/2021

ABSTRACT

Rural tourism is one of the most important types of tourism that plays an important role in socio-economic development of rural communities and can be effective in economic independence, creation of new job opportunities and improvement of social conditions of rural women. One of the interesting and new measures of rural tourism development is the creation of eco-tourism resorts. The purpose of this study is to investigate the role of tourism and development of eco-tourism resorts in economic and social empowerment of rural women. This is an applied and developmental research with a descriptive-analytic approach with a deductive approach. Required information was collected through library, documentary and field studies (interview tools, questionnaires and direct observation). The statistical population of the study consisted of 110 rural women (permanent and non-permanent) employed in Khorasan Razavi resettlement centers that were established between 94 and 96 years, including 21 residences in 13 villages and 3 cities of the province. Data were analyzed by SPSS software and one sample T-test and Friedman test were used to test the research hypotheses. The development of eco-lodges in the study area with an overall average of 2.5 has had a small effect on the economic empowerment of rural women. But the social effects were obtained with an average of 2.8 higher, which indicates more effects on women's social empowerment. With the Farid Man rank test, it was found that the highest rank of economic empowerment belongs to the index of "increasing job opportunities" and the highest rank of social empowerment belongs to the increase of "sense of spatial belonging". Also, Pearson test showed a positive correlation between economic and social empowerment of rural women.

Keywords:
rural tourism, ecotourism resorts, empowerment rural women, Khorasan Razavi.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

Rural tourism is one of the types of tourism that plays an important role in the social development of rural communities, and in economic independence, creating new job opportunities and improving the social conditions of rural women. One of the new and new arrangements in this regard is to create a canvas residence in rural areas of Khorasan Razavi province, which examines its impact on the empowerment of rural women working in these residences.

Study Area

The study area consists of 21 Ecology in villages of Khorasan Razavi province, founded in 2015 to 2018 and created a total of 110 rural women employed.

Material and Methods

The present research is a descriptive-analytical method. In order to collect information, documentary, library and field methods were used. The research questionnaire was prepared as closed questions in the form of Likert scale on a rating scale. The face validity of the questionnaire was confirmed by academic experts and with Cronbach's alpha test, the reliability of research indicators was confirmed from 0.87 to 0.89. Descriptive and inferential statistics (sample t-test and Friedman test) in SPSS software were used to analyze the data. 12 indicators and 37 items were used to identify the effects of eco-lodges on economic and social empowerment of rural women. The statistical population of the study includes 110 rural women working (permanent and non-permanent) in eco-lodges in Khorasan Razavi, which are about three years old. Therefore, the accommodations that were established in 1994-97 constitute the analysis unit, which includes 21 accommodations.

Result and Discussion

Out of 110 rural women working in 21 eco-lodges, the majority are in the age group of 30 to 40 years. 48% have primary education and 35.5% have a diploma or higher. 86.4% have permanent residence in the village and the rest have a semi-permanent presence. 53% are engaged in cooking, 37.3% in cleaning and 9% in accommodation and management. In the section of the inferential findings, it was found that employment in their social development was positive and moderate, and in 'strengthening confidence' with an average of 3.2 and the 'sense of spatial belonging' with an average 3.6. But in the economic dimension, all indicators are evaluated at a low level (mean 2.5). The Friedman ranking test showed that the highest influence on the economic empowerment of women was 'increasing job opportunities,' and 'economic prosperity and market for crafts and products', which has little to cause income. In terms of economic effects, The Friedman ranking test showed that the highest influence on the economic empowerment of women was 'increasing job opportunities,' and 'economic prosperity and the sale of crafts and products', which has been somewhat income.

Conclusion

The results of the study showed that the employment of rural women in Khorasan Razavi ecologies was effective in creating job opportunities, selling crafts and their financial independence, but had little income. But in social empowerment, women have been more effective and has been confident and increased their participation spirit.

These results are aligned with the research of Yaghubi et al. (2018), because they also found that the canvas resorts have promoted psychological and social indicators, but the effect on economic and political indicators is at a low level. But the results of Vosoughi and Ghasemi research (2014), Parveen (2013), Krishna et al. (2014), Bhusan et al. (2015) showed that tourism has been effective in both economic and social empowerment of women. Which is somewhat different from the results of this research. Therefore, in order to increase the economic effects of tourism on women studied, upgrading their education and knowledge of civil rights and citizenship, as well as the adoption of wage laws equal to men.

Key words: rural tourism, ecotourism resorts, empowerment rural women, Khorasan Razavi.

References (Persian)

Abbaszadeh, M. Bodaghi, A. Aghdasi Alamdar, F. (2011). Empowering head of households women with emphasis on local conductors. National empowerment with the approach of economic jahad conference in the Imam Khomeini Relief Committee.

<http://ensani.ir/fa/article/journal-number/28639/17>

Abtahi SH, Abesi, S. (2007). Empowerment of employees. Institute of Research Institute and Education Department of Energy, Karaj.

<https://www.gisoom.com/book/1442173>

Akbari Varmziar, M. (2014). Impact of tourism for urban and rural women in Lorestan province with an emphasis on crafts. Master's Thesis, Tourism Management and Development Management, Semnan University.

https://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_5346.html.

Alaedini, P. Aminzadeh, T. (2014). Tourism Development in Garmeh Village of Isfahan Province: Analyzing the role of facilitating and sustainability of activities. Local urban-rural development (rural development). 6th serie. 1; 49-70.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=467935>

Anabestani, AA. Giahi, H. Javanshiri, M. (2018). Investigating and analyzing the effects of construction of ecolodges on development of rural accomodation in the case study of Radkan village, Chenaran county. Spatial planning journal. 8th serie. 2; 1-24.

https://sppl.ui.ac.ir/article_22628.html

Azizi, K., Rastegar, S., Heydari, G., Jafarian, Z. (2019). Socio-economic effects of ecolodges on the ability of local communities (case study: Baladeh area in Mazandaran province). Quarterly Journal of Space and Rural Development. 8th serie. 1; 79-96.

https://jwdp.ut.ac.ir/article_54537.html

Bagheri, L. (2012). Potentialization and evaluation of ecotourism areas of Lorestan Province. Master's Thesis, Faculty of Natural Resources and Lorestan.

<http://ensani.ir/fa/article/journal-number/34863>

Borouj, A. (2012). Comparative Study on ecolodges in desert regions from the perspective of sustainable tourism development. Master's thesis. Allameh Tabatabai University.

<https://www.virascience.com/thesis/583586/>

Borouj, A. (2018). Cluster Experiences of native Iranian network, Development of Sustainable Tourism Symposium, Tehran.

<http://dl.islamicdoc.com/site/catalogue/584554>

Bostani, A., Ferdowsi, S. (2007). Investigating the outcomes and effects of tourism in rural development. Regional tourism and development. Islamic Azad University, Yasuj Branch.

<https://ir.linkedin.com/in/ashkanborouj>

Chahar baleshi, M. (2011). Tourism and Women's employment. Jam-e Jam newspaper. 20.

Dadvarkhani, F. (2006). Gender and Development. Institute of cultural and social studies. Ministry of Science and Research and Technology.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=176921>

Ehsani, F. Faraji Rad, A. (2011). Study of Indigenous Cluster Experiences to Make a Model for Expanding Local Network in Garme and Shibderaz Villages, Geographical Journal of Land. 8. 2: 63-73.

<https://www.gisoom.com/book/1442173>

- Farrokhi, T. (1997). The role of women in sustainable development and capability, cooperation journal. 74; 76-81.
<http://ensani.ir/fa/article/journal-number/6789/74-1376>
- Fazel, R., Ramezanifar, H. (2012). Investigating the relationship between tourism development and lifestyle changes in rural areas (case study: Dohezar Dehestan). Tourism planning and development journal. 3; 126-147.
http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_464.html
- Heydari Sarban, V. (2013). Prioritizing the obstacles affecting the entrepreneurship of women of households. An investigative plan approved by the Women's Participation Center.
[10.22051/jwsps.2012.1430](http://www.jwsps.com/10.22051/jwsps.2012.1430)
- Imeni Qeshlaq, S., Khani, F., Hashemi, SS. (2012). The role of tourism in the development of entrepreneurship in rural women (comparative study: Kandwan village and Eskandan in Osku county). Regional Geography and Development. 18.
<https://civilica.com/doc/314529/>
- Isazade, S., Ghodsi, S. (2012). Calculating the employment coefficients of the tourism sector in the Iranian economy: using the data model. Tourism Management Studies (Touristic Studies) 7th serie. 17; 151-172.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=212383>
- Ketabi, M., Yazdkhasti, B., Farrokhi Rastabi, Z. (2003). Empowerment of women in participation in development. Women in development and politics (women's research). First serie. 7; 5-30.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=4919>
- Khajeh Shahkoei, GR., Khoshfar, GR., Karimi, L. (2012). The role of tourism in empowerment of rural women (Ziarat village, Gorgan Province). Scientific-research Journal of Tourism Planning. First serie. 3; 106-125.
<http://noo.rs/cAzD2>
- Khosravi Nejad, M. (2008). Second house tourism and its effects on village communities. Isfahan University, Atlas Journal.
<https://www.magiran.com/volume/66164>
- Maghsoudi, M., Rahimi, A. (2008). Rural participation assessment method from Qazvin province 'Evan' a case study of four villages in the region. Journal of Village and Development. 2; 91-118.
<https://www.sid.ir/fa/journal/JournalListPaper.aspx?ID=21106>
- Mirzadeh Koozhshahi, M., Dehghani, A. (2016). Investigating the role of canvas potentials of Bandar Abbas in attracting tourists. Hormozgan cultural research. 6th serie. 11; 6-24.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=283717>
- Organization of cultural heritage, crafts and tourism (2014). Terms and construction and exploitation of ecolodges.
<http://library.sharif.ir/parvan/resource/261446/>
- Pourrouhani, M., Pourjafar, MR., Yadghar, A. (2015). Goals, pillars and requirements of rural tourism planning with emphasis on the eco-tourism of the study sample: Shayyadeh village, Babol county. Housing and Village Environment Publication. 155.
<https://civilica.com/doc/124551/>
- Rahimian, A., Gholipour, A. (2011). The Relationship between Economic, Cultural and Educational Factors with Empowerment of Household Women. Quarterly Journal of Social Welfare. 11th serie. 40; 29-62.

http://www.jtourqeshm.ir/article_50520.html

Rajbar, M., Estelaji, AR. (2017). Investigating the role of tourism in the development of rural women's participation in the case study: villages of Shib Deraz and Berkeh Kholf). *Journal of Tourism and Future Prospects*. Fourth serie. 3; 97-112.

<http://ensani.ir/fa/article/442275/>

Razmjoo, M., Firoozabadi, A. (2020). Investigating the Relationship between Social Factors and Economic Empowerment of Head of Household women (Case study: Women headed household covered by the rehabilitation center in Bardsir county). *Quarterly Journal of Studies and Research in Behavioral Sciences*. Second serie. 4; 62-78.

<https://www.gisoom.com/book/1412875/>

Sadr Mousavi, MS. Dakhili Kahnamouyi, J. (2004). Income on Planning of Tourist Recreation. *Journal of Humanities*. Tabriz University. 17; 91-111.

https://esrj.sbu.ac.ir/article_95873

Samian, M., Balali, H. (2013). Investigating the socio-economic effects of rural tourism using a system approach (Case study: village of Farjin in Hamadan Province). *General Planning and Development of Tourism Journal*. 4; 159-180.

<https://tehran.mcth.ir/>

Shafiei Sabet, N., Yousefi, S. (2016). Explaining the Factors Affecting Women's Empowerment in Development of Rural Settlements in Case Study: Gilvan and Ab bebar in Tarom county). *Earth knowledge research*. 7th serie. 25; 44-61.

http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_463.html

Tourism Organization .(2003). Investigating the policies and programmes of tourism development in the Islamic Republic of Iran. Allameh Tabatabayi University, School of Accounting and Management, Research Deputy.

<https://www.gisoom.com/book/1473809/>

Vosoughi, L. Ghasemi, M. (2014). Ecotourism and empowerment of rural women. *Women in development and politics*. 12th serie. 4; 593-610.

https://jwdp.ut.ac.ir/article_54537.html

Yaghoubi, N.M., Moradzadeh, A., Arab, A. (2018). Evaluation of the impact of canvas empowerment components on the network of operators. *Journal of Iranian Management Sciences*. 13th year. 5; 81-103.

http://journal.iams.ir/article_286_16388b8413bc9cfa232fec72d448bab7.pdf

Yassouri, M., Vatankhah, Z. (2015). The role of tourism in the development of entrepreneurship of rural women (Gourab Pas Dehestan of Fouman County), *geographical studies of dry areas journal*. 5th serie. 20; 46-59.

<https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=285270>

Zahedi, S. (2006). Basics of tourism and sustainable ecotourism (with environmental emphasis). Allameh Tabatabai University Press, Tehran.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=527067>

References (English)

Alkire, Sabina, Meinzen, Dick, Peterman, Amber(2013), The Women's Empowerment in Agriculture Index, *World Development*, Volume 52: 71-91.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X13001629>

Ateljevice, Irena (2008), Empowering Women through Tourism Project, Wageningen University the Netherlands.

<https://edepot.wur.nl/11305>

Bensemman, Joanne Marie, (2009), Theses/Dissertations, Copreneurship in Rural Tourism Exploring Women's Experience. Publisher University of Canterbury. Management.p5

<https://ir.canterbury.ac.nz/handle/10092/3395>

Bhusan Rout, H. , Mohanty, K. ,(2015). Empowering Women through Tourism Development. Odisha Review, 71 (07-08), 85-89.

https://scholar.google.co.in/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=1rKN_IwAAAAJ&citation_for_view=1rKN_IwAAAAJ:9yKSN-GCB0IC

Eccles Gavin, Costa Jorge (1996), Perspectives on tourism development, International Journal of Contemporary Hospitality Management, Volume: 8(7): 44-51.

https://www.researchgate.net/publication/242348528_Perspectives_on_tourism_development

IUCN. (1996), Tourism, Ecotourism, and Protected Areas, IUCN Protected Areas Programme, available at: <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/html/tourism/section5.html.112>.

Gthinji, Mwanji, Wanjiko (2006), An evaluation of the use of eco labeling within the Eco Tourism Sector, University of East Anglia.

<http://www.irna.ir>

Krishna, p. (2014). Woman Empowerment through Entrepreneurship in Service Sector with special Reference to SHGs in Tourism. Social Science, Vol 3, Issue, 9.

<https://www.worldwidejournals.com>

Lordkipanidze M, Brezet Han and Backman M. 2005. The Entrepreneurship factor

In sustainable tourism development. Journal of Cleaner Production, No.13, pp. 787-789.

<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2004.02.043>

Parveen. R., Asokan, R. (2013). Empowerment of Women through Tourism Industry in Sikkim State. India. International Journal of Current Research, Vol 5, Issue, 12, pp.4301-4305.

<https://www.journalcra.com/article/empowerment-women-through-tourism-industry-sikkim-state-india>

Okech, N., Rosalyne. & P. Gumede, Nompumelelo, (2009), Developing Rural Tourism in South Africa: A Case of Women and Technology in Kwazulu – Natal, p2

<https://core.ac.uk/download/pdf/6842064.pdf>

Rebecca, Ch., Rose, B., & Bor, T., (2015). Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya, Journal of Tourism, Hospitality and Sports, No 8: 37-41.

<https://iiste.org/Journals/index.php/JTHS/article/view/22819>

WTO (2007), World Ecotourism

Summit- Final Report in Quebec City, Canada.

<https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/Final-Report-WES-Eng.pdf>

<http://otraq.com>

نقش گردشگری و توسعه اقامتگاه‌های بومگردی در توانمندسازی زنان روستایی (نمونه موردی: استان خراسان رضوی)

خدیجه بوزرجمهری^{۱*}، مرضیه اخلاقی^۲، حمید شایان^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری است که نقش مهمی در توسعه اقتصادی-اجتماعی جوامع روستایی ایفا می‌کند و می‌تواند در استقلال اقتصادی، خلق فرصت‌های شغلی جدید و بهبود شرایط اجتماعی زنان روستایی نیز موثر باشد. یکی از تمهیدات جالب و جدید در این راستا، ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در نواحی روستایی و شهری است که بررسی تاثیر آن بر توانمندسازی زنان روستایی، هدف این تحقیق را تشکیل می‌دهد. این پژوهش از نوع کاربردی و به لحاظ روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، با رویکرد قیاسی است. اطلاعات لازم از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی (پرسشنامه محقق ساخته)، جمع‌آوری شده است. جامعه آماری را ۱۱۰ زن روستایی شاغل (دائمی و غیردائمی) در اقامتگاه‌های بومگردی خراسان رضوی تشکیل می‌دهد که طی سال‌های ۹۴ تا ۹۶ تاسیس شدند و شامل ۲۱ اقامتگاه در ۱۶ روستا و ۳ شهر استان است. اطلاعات بدست آمده از طریق نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت و نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان داد، توسعه اقامتگاه‌های بومگردی در منطقه مورد مطالعه با میانگین کلی ۲.۵ در سطح پایینی بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی تاثیر داشته است. ولی اثرات اجتماعی آن با میانگین ۲.۸ بالاتر ارزیابی شده است. با آزمون رتبه‌ای فریدمن، مشخص شد، بالاترین رتبه توانمندسازی اقتصادی مربوط به شاخص «افزایش فرصت‌های شغلی» و بالاترین رتبه توانمندسازی اجتماعی به افزایش «حس تعلق مکانی» تعلق دارد. از دیگر نتایج تحقیق، وجود همبستگی بین توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی است که با آزمون پیرسون، رابطه مثبت و معنادار بدست آمد. بنابراین کسب درآمد و توانمندسازی اقتصادی بیشتر زنان شاغل در اقامتگاه‌های بومی گردی، نیازمند ارتقاء شاخص‌های اجتماعی آنان است.

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای
شماره ۴۲، بهار ۱۴۰۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۵
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۷/۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۰۲
صفحات: ۱۷۰-۱۵۳

واژه‌های کلیدی:

گردشگری روستایی، اقامتگاه‌های بومگردی، توانمندسازی زنان روستایی، استان خراسان رضوی.

مقدمه

امروزه گردشگری یکی از امید بخش‌ترین فعالیت‌هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می‌شود (خسروی نژاد، ۱۳۸۷: ۸۹) و از توسعه یافته‌ترین صنایع نیمه دوم قرن بیستم است که اغلب به عنوان کلیدی برای رشد اقتصادی کشورها یاد می‌شود (میرزاده کوهشاهی و دهقانی، ۱۳۹۵: ۲). این صنعت در دنیا به سرعت در حال پیشرفت است و در حال حاضر بعد از صنعت خودرو سازی در مکان دوم جای دارد و توانسته تاثیر زیادی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها داشته باشد. بسیاری از کشورها از این راه توانسته‌اند شرایط اقتصادی خود را بهبود بخشند و مشکلاتی مانند بیکاری، پایین بودن سطح درآمد سرانه و کمبود درآمد ارزی را حل نمایند. همچنین زمینه توسعه نواحی روستایی دارای جاذبه‌های گردشگری و جلوگیری از برون کوچی جمعیت و مانند آن

را فراهم نمایند (صدر موسوی و کهنمویی، ۱۳۸۳: ۹۲). از این رو، اکثر کشورها درصدد پیشبرد صنعت گردشگری در کشور خود هستند تا درآمدهای حاصله از آن را برای توسعه زیرساخت‌های خویش بکار برند (Eccles and Casta, 1996:44).

گردشگری روستایی یکی از شاخه‌های با اهمیت این صنعت است که در دهه گذشته به عنوان یک ابزار احیای اقتصادی و همچنین به عنوان راهی برای حفظ و بزرگداشت فرهنگ‌های محلی و منابع، طرفدارانی برای خویش یافته است (Bensemann, 2009). از آنجایی که ۷۵ درصد مردم دنیا در روستاها سکونت دارند و بخش عظیمی از سایت‌های گردشگری نیز از جمله پارک‌های ملی، مناطق بیابانی، کوه‌ها، دریاچه‌ها و سایت‌های فرهنگی نیز در روستاها واقع شده است، از این رو توسعه گردشگری در این مناطق می‌تواند نقش مهمی در اقتصاد و توسعه جوامع روستایی داشته باشد (Okech & P.Gumede, 2009). همچنین تحقیقات نشان داده است که گردشگری روستایی نقش مهمی در توانمندسازی زنان روستایی در ابعاد اقتصادی و اجتماعی ایفا می‌کند، اگرچه ممکن است این موضوع مبهم و یا حتی گاهی کمرنگ و فعالیت غیر رسمی انگاشته شود، اما در واقع فعالیت‌های آنان درخور توجه است. بخشی از این فعالیت‌ها، به طور مستقیم و بخشی به صورت غیرمستقیم از گردشگری تاثیر می‌پذیرد مانند صنایع دستی (چهاربالش، ۱۳۹۰: ۲). همچنین مشاغل گوناگونی از جمله گسترش خدمات هتلداری، اقامتگاهی، پذیرایی، حمل و نقل، افزایش تقاضاهای گردشگران برای کالاها، خدمات و گسترش فروشگاه‌های عرضه کننده نیازمندی‌های گردشگران را می‌توان نام برد که هم فرصتی برای اشتغال زنان ایجاد می‌کند و هم می‌تواند موجب توسعه و رونق صنعت گردشگری شود و از این طریق نه تنها ساختار اقتصادی بلکه ساخت اجتماعی روستاها را نیز دستخوش دگرگونی و تحول سازند (ایمنی قشلاق و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۷-۲۱۷). زنان دارای قابلیت‌های بالقوه در زمینه‌های مختلف گردشگری هستند، اطلاعات بسیار زیادی از جامعه خود دارند و به مسائل و مشکلات، نیازها و راه حل‌های آنها واقفند (مقصودی و رحیمی، ۱۳۸۷: ۹۲). نقش گردشگری در توانمندسازی زنان به حدی است که سازمان جهانی گردشگری (WTO) شعار «درهای گشوده گردشگری به روی زنان» را به عنوان موضوع سالروز گردشگری در ۲۷ سپتامبر ۲۰۰۷ برگزید (ياسوری و وطنخواه، ۱۳۹۴: ۴۸).

طی سال‌های اخیر، توسعه گردشگری روستایی مورد توجه سیاستگذاران و برنامه ریزان کشور قرار گرفته است که یکی از تمهیدات جالب توجه و جدید توسعه گردشگری روستایی در کشور، ایجاد اقامتگاه‌های بوم گردی است (علاءالدین و امین زاده، ۱۳۹۳: ۲). این اقامتگاه‌ها، نمونه‌ای از کسب و کارهای کوچک مقیاس با مالکیت محلی است که با فشار کمتر بر محیط طبیعی و انسانی و کاهش فشار اقتصادی از بخش‌های کشاورزی، راهبردی مناسب در تحقق توسعه پایدار محسوب می‌شود (بروج، ۱۳۹۷: ۲). این اقامتگاه‌ها به دست بخش خصوصی، بدون حمایت بخش عمومی/دولت و با شکل‌گیری حلقه‌ای از فعالان توسعه گردشگری روستایی در نقاط مختلف کشور ایجاد شده است که روز به روز در حال گسترش بوده است (تاقیل از شیوع کرونا). و معمولاً در روستاهای گردشگری، یکی از اعضا نقش «تسهیل‌گر» توسعه گردشگری را بر عهده دارد که مشتمل بر مرمت و آماده سازی خانه‌های بومی، پذیرایی از گردشگران با آداب و رسوم خاص محلی، معرفی فرهنگ، صنایع دستی و دیگر تولیدات منطقه با مشارکت جماعت محلی است. (علاءالدینی و امین زاده، ۱۳۹۳: ۲). در این اقامتگاه‌ها، گردشگران به عنوان مهمان هستند و در شمارش آنان نیز، واژه مهمان به کار می‌رود. از طریق این اقامتگاه‌ها، اهمیت گردشگری دوچندان می‌شود، زیرا با تاریخ، فرهنگ و آداب و آیین یک کشور رقم می‌خورد و در بعد خارجی مزیت‌هایی همچون انتقال فرهنگ و تاریخ،

آشنایی گردشگران خارجی با آداب و رسوم آیینی و تبلیغات بدون هزینه، شناخت بیشتر جهانیان از کشور را به دنبال خواهد داشت و چنانچه به صورت مناسب مدیریت شود، می‌تواند به اشتغال محلی، فرصت‌های توسعه بومی و حفظ محیط طبیعی و میراث‌های فرهنگی و تاریخی منجر گردد (Githinji, 2006:9).

به همین دلایل در دو دهه گذشته به گردشگری روستایی و اهمیت آن در اشتغال زایی مورد تاکید سیاستگذاران و مسئولین مربوطه قرار گرفت و موجب شد در ۲۹ فروردین سال ۱۳۹۴ تفاهم نامه همکاری بین روسا و معاونین سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و صندوق کارافرینی امید به امضاء برسد و « شیوه نامه اجرایی اعطای تسهیلات » جهت ایجاد و راه اندازی اقامتگاه‌های بومگردی به تصویب برسد. ولی بحران و شیوع ویروس کرونا تاثیرات منفی زیادی را بر این اقامتگاه‌ها گذاشته که امید است پسا کرونا، رونق خود را باز یابند. در همین راستا تلاش هایی از سوی سازمان گردشگری جهانی (WOT) انجام شده به طوری که برای اولین بار شعار «روز جهانی گردشگری» در سال ۲۰۲۱ « گردشگری و توسعه روستایی » نامیده شد تا به گردشگری روستایی با وجود بحران کرونا توجه بیشتر شود. به هر صورت تعداد اقامتگاه‌های بومگردی ایران تا اواخر سال ۱۳۹۸، بالغ بر ۲۲۰۶ واحد ثبت شده است که در ۳۳ استان و دو منطقه آزاد قشم و چابهار پراکنده شده‌اند و هر کدام توانستند، زمینه اشتغال ۱۰ تا ۱۵ نفر را به صورت دائم و موقتی فراهم سازند. بیشترین آنها به ترتیب در استان‌های اصفهان با ۳۵۰ واحد، کرمان با ۳۲۰ واحد و یزد ۲۱۴ واحد استقرار یافته است (سازمان میراث فرهنگی استان‌ها، ۱۳۹۸).

از انجایی که اشتغال‌زایی در این صنعت نیاز به سرمایه‌گذاری اندکی دارد، زنان روستایی غالباً می‌توانند با خلق فرصت‌های شغلی، زمینه رشد اقتصادی، کاهش فقر، ارتقا سطح سلامت جامعه و کمک به تضمین توسعه گردشگری در روستاها را فراهم نمایند (رنجبر و استعلاجی، ۱۳۹۶: ۹۹) و (دادورخانی، ۱۳۸۵: ۱۰۱). ایجاد اقامتگاه‌های بومگردی زمینه مشارکت و اشتغال نسبتاً بالایی را برای زنان روستایی در زمینه‌های خدمات‌رسانی به گردشگران را فراهم نموده است که علاوه بر کسب درآمد، موجب فائق آمدن آنها بر موانع جنسیتی و حضور بیشتر آنها در جامعه شده است (عیسی زاده و همکار، ۱۳۹۱: ۸۱، یاسوری و وطنخواه، ۱۳۹۴: ۱). بنابراین توسعه گردشگری به درجه بالایی از مشارکت زنان نیاز دارد (Lordkipanidze, Backman, 2005: 787)، به دلیل اشتغال‌زایی و درآمدزایی اقامتگاه‌های بومگردی، تعداد آنها خیلی سریع تر از پیش بینی‌ها افزایش یافت به طوری که در منطقه مورد مطالعه یعنی استان خراسان رضوی تعداد آنها از ۱۸ واحد در سال ۱۳۹۶ به ۷۲ واحد تا آذر ماه ۱۳۹۸ افزایش یافت (سازمان میراث فرهنگی خراسان رضوی، ۱۳۹۸).

با وجود جدید بودن موضوع اقامتگاه‌های بومگردی، مطالعاتی انجام گرفته است از جمله احسانی و فرجی راد (۱۳۹۰) در مقاله « بررسی تاثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه سار بوم گردی) بر ارتقاء سطح زندگی جامعه محلی (با تاکید بر روستای گرمه و شیب دراز) » دریافتند که وجود اقامتگاه‌ها باعث ارتقاء کیفیت زندگی جامعه بومی شده است. رحیمیان و قلی پور (۱۳۹۰) در مقاله ای با عنوان « رابطه عوامل اقتصادی، فرهنگی و آموزشی با توانمندسازی زنان سرپرست خانوار »، تحلیل‌ها نشان دادند که بین متغیرهای مستقل و توانمندسازی همبستگی وجود دارد. به این مفهوم که تقویت یکی بر تقویت دیگر عوامل تاثیر دارد. به طوریکه آموزش و طرح‌های خوداشتغالی موجب بروز احساس توانمندی در زنان سرپرست خانوار شده است. شاهکویی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله « نقش گردشگری در توانمند سازی زنان روستایی (روستای زیارت گرگان) » دریافتند که گردشگری روستایی در توانمندسازی زنان تاثیر

زیادی داشته و باعث تنوع در آمد، ایجاد فرصت های شغلی جدید و رفاه نسبی بالاتر آنها شده است. ایمنی قشلاق و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله «نقش گردشگری در توسعه و کار آفرینی زنان روستایی» دریافتند که رونق گردشگری در نواحی روستایی فرصت های زیادی برای فعالیت زنان ایجاد نموده و محیط روستا را به یک محیط محرک و انگیزشی برای کار آفرینی تبدیل کرده است. بروج (۱۳۹۱) در مقاله «مطالعه تطبیقی اقامتگاه های بوم گردی در مناطق بیابانی از منظر توسعه پایدار گردشگری»، به این نتایج رسید که الگوی اقامتگاه های بومگردی در مناطق روستایی و بکر طبیعی، به عنوان یک کسب و کار کوچک گردشگری با مالکیت بومی و مدیریت خانوادگی، هماهنگی بیشتری با توسعه پایدار گردشگری دارد. وثوقی و قاسمی (۱۳۹۳) در مقاله «اکوتوریسم و توانمندسازی زنان روستایی» دریافتند که توسعه اکوتوریسم میزان توانمندسازی اجتماعی، اقتصادی و روانی زنان را به طور معنا داری افزایش داده است. یاسوری، وطنخواه (۱۳۹۴) در مقاله «نقش گردشگری در توسعه و کار آفرینی زنان روستایی (دهستان گوراب پس شهرستان فومن)» به این نتیجه رسیدند که با وجود موانع کار آفرینی زیاد برای زنان روستایی، ظرفیت های بالقوه طبیعی و انسانی قابل توجهی برای توسعه و کار آفرینی در منطقه وجود دارد. عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه های بومگردی بر توسعه سکونتگاه های روستایی نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران» به این نتیجه رسیدند که عامل اشتغال زایی، اثرگذاری اقامتگاه بوم گردی را تبیین می کند و باعث گسترش فرصت های شغلی زیادی برای زنان روستایی شده است. یعقوبی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش «ارزیابی تاثیر مولفه های توانمندسازی بوم گردی بر شبکه بهره برداران» دریافتند که اقامتگاه های بوم گردی، شاخص های روانشناختی و اجتماعی را ارتقاء داده اما میزان اثرگذاری آنها بر شاخص های اقتصادی و سیاسی، در سطح پایینی است. عزیززی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «اثرات اقتصادی- اجتماعی بومگردی بر توانمندی جوامع محلی» با هدف بررسی اثرات اقتصادی- اجتماعی بوم گردی مراتع ییلاقی بلده، دریافتند که بومگردی در منطقه در طی شش ماهه اول سال است که باعث فصلی شدن درآمد و اشتغال بیشتر خانوارها در این دوره شده است. پروین و آسوکان (۲۰۱۳) در مقاله «توانمندسازی زنان از طریق صنعت گردشگری در ایالت سکیم هند» دریافتند که گردشگری در این ایالات باعث توانمندسازی اقتصادی زنان شده و میزان درصد اشتغال بیشتری را نسبت به کل هندوستان به خود اختصاص داده است. کریشنا (۲۰۱۴) به تاثیر مشاغل خدماتی بخش گردشگری در توانمندسازی زنان پرداخته و اشاره می کند که گردشگری، زنان جامعه محلی را توانمند کرده و میزان توانمندسازی در صورتی که زنان ریاست کسب و کار خود را داشته باشند، به مراتب بیشتر از زمانی است که برای دیگران کار کنند. ربکا و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله «اقامتگاه های بومگردی آینده ای برای توسعه پایدار گردشگری در کنیا» به بررسی نقش اقامتگاه های بوم گردی بر توسعه پایدار گردشگری پرداخته اند و دریافتند که اقامتگاه های بومگردی با افزایش آگاهی جامعه محلی، باعث تغییر نگرش آن ها و مسئولان دولتی به سمت حفاظت از محیط طبیعی و توسعه گردشگری می شوند. بهوسان و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله «توانمندسازی زنان از طریق توسعه گردشگری» به نتیجه رسیدند که گردشگری نقش برجسته در توانمندسازی زنان از طریق ایجاد اشتغال و بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان داشته است. قنبری و همکاران، (۱۳۹۵) در «بررسی تبعیض های جنسیتی و توانمندسازی ساکنان از طریق گردشگری»، اظهار داشتند که توانمندسازی زنان در کشورهای سنتی و پیشرفته با روندی متفاوت انجام می گیرد و می توان با ارائه تسهیلات، آموزش های مرتبط به توانمندسازی بیشتر زنان کمک نمود.

در مجموع تحقیقات نشان می‌دهد، توسعه گردشگری، زنان جامعه محلی را توانمند کرده و از آنجایی که بسیاری از کشورهای در حال توسعه با ناتوانی های زیادی در بخش کشاورزی مواجه اند، بنابراین حمایت از معیشت روستایی، مشارکت در فعالیت های غیر کشاورزی به ویژه گردشگری روستایی، ضروری است، زیرا علاوه بر افزایش منابع درآمدی، موجبات حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست هم می شود. در این پژوهش اثرات توسعه گردشگری و اقامتگاه های بومگردی بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان روستایی شاغل در اقامتگاه های بومگردی استان خراسان رضوی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

مبانی نظری

در بسیاری از متون علمی فارسی اکوتوریسم به بوم-گردشگری محلی (بومی) برگردان شده و تعاریف متعددی از آن شده است از جمله زاهدی معتقد است: اکوتوریسم مسافرت مسولانه و مبتنی بر اصول پایداری به نواحی طبیعی به منظور بهره گیری معنوی و ارضای نیازهای روحی و روانی است، به گونه ایی که با شناخت و کسب آگاهی و احترام به نظام ارزش های مردم محلی توأم باشد و به محافظت از نواحی طبیعی و ارتقای رفاه جامعه میزبان کمک کند (زاهدی: ۱۳۸۵-۹۰-۸۹). انجمن جهانی اکوتوریسم^۱ این تعریف را در سال ۱۹۹۱ ارائه داده است که سفری مسولانه به مناطق طبیعی که در آن بر حفظ محیط زیست و رفاه مردم محلی تاکید می شود. کمیسیون راهبرد ملی اکوتوریسم استرالیا^۲ در سال ۱۹۹۴ اینگونه تعریف می کند: اکوتوریسم شامل آموزش و توضیحاتی درباره محیط طبیعی است و به گونه ایی طراحی می شود که از لحاظ اکولوژیکی (بوم شناختی) پایدار باشد. اما فراگیرترین تعریف اکوتوریسم، تعریف اتحادیه جهانی اکوتوریسم است که معتقد است، «اکوتوریسم سفری است به منظور لذت بردن و درک مواهب طبیعی و شناخت ویژگی های فرهنگی در مناطق طبیعی بکر که به طور مسولانه انجام گیرد و باعث ترویج حفظ محیط زیست شده و منافع مردم محلی را در زمینه اقتصادی و اجتماعی فراهم سازد» (IUCN, 1996). بنابراین اکوتوریسم معمولاً در تمامی روستاها به خصوص در روستاهای واجد جاذبه خاص شکل می گیرد و رونق اقتصادی، حفاظت از محیط زیست و جاذبه های طبیعی و یا تخریب آن ها را در صورت عدم مدیریت صحیح، به دنبال دارد (پور روحانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸). از این رو اکوتوریسم و بومگردی از سایر انواع گردشگری با توسعه پایدار همخوانی و سازگاری بیشتری دارد (باقری، ۱۳۹۱: ۱۹-۱۸).

اقامتگاه بومگردی یا اکولوژ

اقامتگاه بومگردی یا اکولوژ، اقامتگاه هایی که در محیط بومی و طبیعی، با رعایت ضوابط زیست محیطی و همخوانی با معماری بومی و منظر طبیعی منطقه تاسیس شده اند و تعامل زیادی با جوامع محلی دارند و شرایط حضور گردشگران با کیفیت مطلوب در آن محیا می شود. از اهداف تاسیس این اقامتگاه ها، می توان به توسعه پایدار گردشگری، احیای ارزش های سنتی و بومی، کمک به اقتصاد جامعه محلی و توسعه کسب و کارهای کوچک خانوادگی و حفظ محیط زیست اشاره کرد. اغلب این اقامتگاه ها، خانه هایی قدیمی هستند و تلاش بر آن است تا گردشگران با آداب و رسوم، روش سنتی زندگی مردم بومی و غذاهای محلی آشنا شوند (<https://otraq.com>).

1 - The International Ecotourism Society

2 - Australia Department of Tourism, 1994, 11

توانمند سازی^۱

واژه توانمندسازی از ۱۹۵۰ شکل گرفت و از دهه ۱۹۶۰ میلادی با فعالیت سیاسی رادیکالیستی گروه‌های توسعه اجتماعی شمال و جنوب و همچنین فعالیت‌های فمینیستی در زمینه‌های آموزش و روانشناسی گسترش یافت که در سال ۱۹۷۰ به اوج خود رسید. واژه توانمندسازی در متون متعدد به وسیله سازمان‌ها و اشخاص مختلف مورد استفاده قرار گرفته است و مفهومی بسیار گسترده دارد و متغیری است که با توجه به شرایط و زمینه‌ها توسط نویسندگان، متفاوت استفاده می‌شود (Alkire & et al, 2013: 71). اما به طور کلی توانمندسازی واژه‌ایی است به معنای توانا شدن، قدرتمند شدن، مجوز دادن، قدرت بخشیدن و در کل در برگیرنده قدرت، آزادی و فرایندی پویا و خود جوش (ابطحی و عابسی، ۱۳۸۶: ۱). توانمند سازی در مفهوم جدید، شامل فعالیت‌هایی می‌شود که افراد برای غلبه بر موانع پیشرفت، انجام می‌دهند که این باعث تسلط آنها در تعیین سرنوشت خود می‌شود (کتابی، ۱۳۸۲: ۷)، همچنین بر ناتوانی‌های بنیادی خود غلبه، کنترل و اختیار پیدا می‌کنند و تلاش می‌نمایند مهارت‌ها و توانایی‌هایشان را برای کنترل عاقلانه بر زندگی افزایش داده و بر ضعف‌هایشان غلبه نمایند تا جنبه‌های مثبت زندگی‌شان را بهبود بخشند. بنابر این توانمندسازی با این معنا یک بحث کیفی و ارتقایی است، نه به معنای برتری فردی بر فرد دیگر یا جنسیتی بر جنسیت دیگر، بلکه در این مسیر، ارتقای خودباوری و خوداتکایی گروهی و فردی مدنظر است (شفیعی ثابت، ۱۳۹۵: ۲)، به طوری که فضایی برای افراد فراهم شود تا بتوانند ایده‌های خوبی بیافرینند و آنها را تبدیل به عمل کنند و این عنصری حیاتی در دنیای نوین است (حیدری ساریان، ۱۵۹۱۳۹۲).

نقش اقامتگاه‌های بومگردی بر توانمند سازی اقتصادی زنان روستایی

توانمند سازی اقتصادی به معنای بالا رفتن کیفیت زندگی از نظر مادی و حفظ و مدیریت زندگی توسط زنان است. مشارکت اقتصادی زنان، سبب افزایش نقش آنها در تصمیم‌گیری در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌شود و این امر موجب، بهبود وضعیت اقتصادی خانواده و رهایی از فقر می‌شود (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳). طبق آمار صندوق جمعیت ملل متحد (۲۰۰۸)، زنان بیشتر از مردان در فقر زندگی می‌کنند و کارهای زیادی در خانواده‌ها و جوامع، بدون حقوق، اغلب بر دوش زنان می‌افتد. با توجه به اینکه شکاف‌های عمیقی بین مردان و زنان هم در عرصه اقتصادی و هم در بقیه زمینه‌ها وجود دارد، و اینکه که فقر فقط مادی نیست؛ بلکه در مورد عدم انتخاب نیز هست. این امر، به ویژه فقط برای زنان صادق است و امروزه، بسیاری از زنان روستایی حق انتخاب در مورد بسیاری از مسایل خود را به علت عدم استقلال اقتصادی ندارند (Ateljevic, 2008, 9). لذا براساس تحقیقات انجام گرفته، توسعه گردشگری و اقامتگاه‌های بومگردی و فعالیت زنان در این زمینه، می‌تواند ابزاری برای توانمندسازی اقتصادی آنها باشد. آنان با آگاهی کامل از استعدادهای قوی درون خویش و از طریق ایجاد بازارهای فروش محصولات و صنایع دستی، راهنمایی گردشگران، اقامت گردشگران، می‌توانند با صرف کمترین هزینه، کمترین ریسک، به درآمد و استقلال مالی دست یابند و این امر زمینه توانمندی آنها را در سه سطح فردی، خانواده و جامعه فراهم می‌آورد (عباس‌زاده و همکاران، ۱۴۱۳۹۰). توانمندی‌های فوق به صورت خلاصه در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: توانمندی اقتصادی زنان روستایی در سطوح مختلف

سطوح	شاخص ها
فردی	خودکفایی، دسترسی به درآمد فردی، افزایش عزت نفس، کاهش فشارهای روحی و روانی، بهبود رفاه فردی، مالکیت منابع مادی
خانواده	افزایش سطح درآمد و بهبود وضعیت اقتصادی خانواده نظارت بر منابع اقتصادی و دخل و خرج امور خانواده، تصمیم گیری در مورد دخل و خرج خانواده
جامعه	ورود به بازار کار، تجارت و اشتغال، کسب اعتبار مالی و اجتماعی، حضور فعال در تصمیم گیری های اقتصادی جامعه

(منبع: عباس زاده و همکاران، ۱۴۱۳۹۰)

خود اشتغالی زنان در کسب و کارهای کوچک، حوزه مهمی برای دسترسی روستاییان محلی به بازار گردشگری از طریق باز کردن فروشگاه های کوچک سوغات و کارهای هنری است. کسب و کارهای کوچک مقیاس و خانوادگی نسبت به هتل و رستوران های بزرگ و لوکس فرصت اشتغالزایی بیشتر و متنوع تری را برای زنان ایجاد می کنند؛ مثلاً پذیرایی از یک مهمان در خانه در مقابل دریافت مبلغی پول، متناسب با تقسیم کار در خانوار به زنان امکان کنترل کسب و کار را می دهد که می توانند کمک مالی به منابع خود، خانوار و جامعه نمایند (اکبری ورمزیار، ۱۳۹۳-۱۹).

نقش اقامتگاه های بومگردی بر توانمند سازی اجتماعی زنان روستایی

توانمندسازی اجتماعی به عنوان یکی از انواع توانمندسازی، بستر کسب مهارت های لازم جهت دستیابی به نیازهای زنان روستایی را فراهم می نماید، به طوری که آنها بر شرم بی مورد خود فائق آیند، کردار و گفتارشان حاکی از اعتماد به نفس و اطمینان خاطر باشد، قادر به ارزیابی صحیح و شناخت واقعی خویشان باشند، به استعدادها و محدودیت های درونی خویش آگاه باشند، قدرت رویارویی با دشواری ها را داشته باشند و در جهت رفع آن بکوشند (فرخی، ۷۶۱۳۷۶). بنابراین تغییر در روابط اجتماعی زنان روستایی از جمله تحولاتی است که در نتیجه گسترش گردشگری و توسعه اقامتگاه های بومگردی ایجاد می شود (فاضل و رضانی فر، ۲۷۱۳۹۱). گردشگران با ورود به نواحی روستایی و تعامل با ساکنان به موازات رونق اقامتگاه ها و توسعه گردشگری، منجر به تغییراتی مدر دیدگاه، فرهنگ و عادات زنان می شود و با آشنایی آنان با نحوه زندگی، آداب و عادات خرده فرهنگ ها، زمینه مبادلات فرهنگی را فراهم می کنند (بستانی و فردوسی، ۱۳۸۶: ۲۶). این تعاملات اجتماعی با گردشگران به وسعت نظر زنان منجر می شود و تجارب فرهنگی آنان را غنی می سازد (سامیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۵). فعالیت زنان در اقامتگاه ها منجر به بالا رفتن آگاهی، عزت نفس و حس مفید بودن در آنها، افزایش منزلت اجتماعی و شرکت در تصمیم گیری ها، خود اتکایی، افزایش رفاه و سطح زندگی آنان به لحاظ ذهنی و عینی می شود. البته میزان مشارکت اقتصادی اجتماعی زنان روستایی در اقامتگاه ها بستگی به سیاستگذاری های کلان و بستر سازی مناسب در زمینه گردشگری دارد که اگر به صورت مناسب انجام شود، منجر به جذب گردشگر شده و تقاضا برای محصولات و خدمات متنوع را بالا می برد (یاسوری، وطنخواه، ۴۱۳۹۴).

توانمندسازی اقتصادی از دو جزء مرتبط به هم تشکیل شده است: ۱. پیشرفت اقتصادی، ۲. قدرت و عاملیت. این دو جزء بر یکدیگر تأثیر دارند و لازمه رسیدن زنان به یک زندگی بهتر است (زارعان و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۲۶). تقویت بنیه اقتصادی زنان به نحوی که قادر به بهره گیری از استعدادها و قابلیت های خود باشند، آنها را به انسانهایی مستقل و فعال در جامعه تبدیل می کند. تحقیقات در کشورهای در حال توسعه نشان داده است که افزایش

دسترسی زنان به منابع مالی لزوماً به توانمندسازی آنان منجر نمی‌شود، بلکه شرایط فرهنگی و اجتماعی جامعه، سطح تحصیلات زنان، سیاست‌های جنسیتی دولت‌ها، مالکیت بر سرمایه‌ها و آگاهی‌های جنسیتی همگی بر توانمندی زنان تاثیر می‌گذارد (رمجو و فیروز ابادی، ۱۳۹۹: ۶۴). که در این تحقیق تاثیر اقامتگاههای بومگردی بر توانمند سازی زنان روستایی شاغل بررسی شود.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی است. به منظور گردآوری اطلاعات از روش‌های اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی استفاده گردید. پرسشنامه تحقیق به صورت سؤال‌های بسته در قالب طیف لیکرت در مقیاس سنجش رتبه‌ای تهیه شد و جهت کمی کردن شاخص‌ها در اختیار نمونه‌ها قرار گرفت. روایی صوری پرسشنامه توسط متخصصان دانشگاهی مورد تأیید قرار گرفت و با آزمون آلفای کرونباخ، پایایی شاخص‌های تحقیق ۰/۸۷ الی ۰/۸۹ تایید گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون تی تک نمونه و فریدمن) در نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. برای شناسایی اثرات اقامتگاه‌های بومگردی بر توانمند سازی اقتصادی و اجتماعی زنان روستایی از ۱۲ شاخص و ۳۷ گویه به شرح جدول ۲ استفاده شد.

جدول ۲: ابعاد و شاخص‌های توانمند سازی (اقتصادی و اجتماعی) زنان روستایی

مقدار آلفا	گویه‌ها	شاخص	ابعاد
۰/۸۹۵	افزایش درآمد و استقلال مالی افزایش درآمد زنان به دلیل اشتغال در فعالیتهای کشاورزی، اطمینان از ثبات درآمد و تامین مخارج، تنوع درآمد خانواده، کاهش فقر	افزایش درآمد	توانمند سازی اقتصادی زنان روستایی
	میزان پس انداز زنان در ارتباط با فعالیتهای تولیدی، میزان توانایی زنان در باز پرداخت وام‌های دریافتی	پس انداز کردن و توانایی باز پرداخت وام	
	علاقمندی به ابتکار و پیشقدم در ایجاد و توسعه کارآفرینی، سرمایه گذاری زنان بومی در بخش گردشگری در روستا	توانایی ریسک پذیری	
	امکان کار خانوادگی، ایجاد تقویت فرصتهای برابر با مردان و امنیت شغلی، مشارکت زنان در تولید صنایع دستی، ایجاد فرصتهای شغلی برای سایر زنان روستا توسعه و رونق فعالیتهای اقتصادی	اشتغال زایی	
۰/۸۷۱	توانایی کمک موثر برای اطرافیان در صورت بروز مشکل، افزایش حس ادب و احترام از طرف دیگران، افزایش اعتماد به نفس و تصمیم گیری در امور خانواده	تقویت اعتماد به نفس	توانمند سازی اجتماعی زنان روستایی
	همکاری با همسایگان و انجام فعالیتهای گروهی در محل و بیان ایده‌ها و نظرات، تعامل با دیگر اهالی روستا و کمک به حل مشکلات مردم روستا، پذیرش مسئولیت‌های جدید، تمایل به تعامل با شورا و دهیاری	تعامل و مسولیت پذیری اجتماعی	
	ارتقای کیفیت زندگی (مسکن، بهداشت محیط روستا)، افزایش توانایی مواجهه با چالش‌ها و سختی‌ها، افزایش دسترسی زنان به رسانه‌ها و اینترنت و..	ارتقای کیفیت زندگی	
	همدلی و یکرنگی و کاهش اختلافات زنان روستا تمایل به حضور مکان‌های عمومی، همفکری و مشارکت زنان در فعالیتهای گردشگری	انسجام اجتماعی	
	علاقه به زندگی در روستا و زندگی در کنار اقوام و خویشاوندان و عدم تمایل به مهاجرت از روستا	احساس تعلق مکانی	
	تمایل به ادامه تحصیل، شناخت و معرفی جاذبه‌های گردشگری روستا و معرفی آنها به گردشگران،	آموزش و مهارت	

فعالیت های گردشگری و شرکت در دوره های آموزشی		
مشارکت اجتماعی	تمایل به شرکت در جلسات مختلف روستا، افزایش اعتماد و همکاری زنان در فعالیتهای، باعث افزایش عضویت زنان در تعاونی روستا	
آگاهی	آگاهی از منابع موجود در روستا جهت کار آفرینی، شناخت و آگاهی از مسائل گردشگری روستا، افزایش آگاهی از بازارهای جدید و نمایشگاهها	

(منبع: ایمنی قشلاق و همکاران ۱۳۹۱، بشیر احسن و قربانی نژاد ۱۳۹۵، حیدری ساربان و ملکی ۱۳۹۲، شفیع ثابت و یوسفی ۱۳۹۵، کتابی و همکاران ۱۳۸۲، وثوقی و قاسمی ۱۳۹۳ و یعقوبی فرایی و همکاران ۱۳۹۷)

جامعه آماری تحقیق شامل ۱۱۰ زن روستایی شاغل (دائمی و غیردائمی) در اقامتگاههای بومگردی خراسان رضوی است که حدود سه سال از تاسیس آنها گذشته باشد، واحد تحلیل را تشکیل دادند که شامل ۲۱ اقامتگاه است (۱۸ اقامتگاه در ۱۶ روستا و ۳ اقامتگاه شهری). انتخاب ۳ اقامتگاه شهری به دلیل اشتغال زنان روستایی در این واحدها بوده است (جدول ۳).

جدول ۳: تعداد زنان شاغل (دائم و غیر دائم) در اقامتگاههای بومگردی خراسان رضوی

شماره	نام روستا	جمعیت	تعداد زنان شاغل	شماره	نام روستا	جمعیت	تعداد زنان شاغل
۱	کبودان	۷۴۹	۵	۹	جعفر آباد	۱۶۳۰	۱۰
۲	رادکان	۲۶۰۹	۲۱	۱۰	خرگرد	۱۴۶۴	۴
۳	مزینان	۱۶۶۱	۳	۱۱	کنگ	۱۴۶۳	۷
۴	زعفرانیه	۱۷۴	۹	۱۲	حصار سرخ	۱۶۲۷	۳
۵	درخت سپیدار	۲۰۸	۴	۱۳	طبس	۴۹۰	۳
۶	ریاب	۸۷۴	۱۹	۱۴	خواف*	۳۳۱۸۹	۹
۶	رود معجن	۶۶۲	۴	۱۵	نشتیفان*	۹۱۷۱	۳
۸	رازی	۴۲۵۰	۱	۱۶	گناباد*	۴۰۷۷۳	۵

(منبع: آمار جمعیت: مرکز آمار ایران ۱۳۹۵) * اقامتگاههای شهری

یافته های توصیفی و استنباطی تحقیق

از ۱۱۰ زن روستایی شاغل در ۲۱ اقامتگاه بومگردی استان خراسان رضوی، مشخص شد، اکثریت آنان در گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ ساله هستند با میانگین سنی ۴۱ سال و ۷۶ درصد متأهل. ۴۸ درصد دارای سواد ابتدایی و ۳۵.۵ درصد دیپلم و بالاتر و بقیه (۱۶.۵ درصد) بیسوادند. ۸۶/۴ درصد سکونت دائمی در روستا داشته و به فعالیت های گردشگری در اقامتگاهها اشتغال داشته و بقیه یعنی ۱۳/۶ درصد در شهرهای تربت حیدریه و مشهد زندگی می کنند و حضوری غیردائم در روستا دارند. نوع فعالیت ۵۳ درصد آنها، آشپزی، ۳۷.۳ درصد امور نظافتی و ۹ درصد در بخش پذیرش و مدیریت اقامتگاههاست. ضمناً ۷۸/۲ درصد آنان به طور مستقیم و بقیه غیر مستقیم در امور اقامتگاهها فعالیت دارند که شامل عرضه محصولات صنایع دستی و فرآورده های لبنی و خشکبار و غیره به گردشگران اقامتگاههاست. به لحاظ نوع ملکیت اقامتگاهها، ۹۰/۹ درصد ملکی و ۹/۱ درصد استیجاری اند. و فقط ۹ درصد صاحبان اقامتگاهها در داخل اقامتگاه زندگی می کنند و به میهمانان خدمات رسانی می نمایند.

در بخش یافته های استنباطی جهت شناخت تاثیر اقامتگاه های بومگردی بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان روستایی، ابتدا نرمال بودن توزیع داده ها بررسی شد که با توجه به مقیاس رتبه ای متغیرهای تحقیق از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد. نتایج آزمون در جدول ۴ نشان می دهد که چون آماره Z بین $+1.96$ و -1.96 قرار دارد و سطح معناداری بیش از 0.05 است، لذا توزیع داده ها در همه متغیرها نرمال است و بنابراین از آزمون T تک نمونه ای استفاده شد.

جدول ۴: آزمون کولموگروف اسمیرنوف

توانمند سازی اجتماعی	توانمند سازی اقتصادی	
۱۱۰	۱۱۰	تعداد
۲/۴۸	۲/۸۰	میانگین
۰/۶۷	۰/۵۰	انحراف معیار
۰/۰۷۸	۰/۰۷۱	مقدار آماره Z
۰/۰۹۷	۰/۲۰۰	سطح معناداری
نرمال است	نرمال است	نتیجه

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

چنان که جدول ۵ نشان می دهد، در بین مولفه های بعد اجتماعی، مقدار آماره T شاخص «تقویت اعتماد به نفس» 4.19 و میانگین 3.2 و مولفه «احساس تعلق مکانی» 9.19 و میانگین 3.6 مثبت و متوسط به بالا بدست آمد، ولی بقیه شاخص ها منفی و پایین تر از حد متوسط است. از بعد تاثیرات اقتصادی اقامتگاه ها بر توانمند سازی زنان شاغل نیز با توجه به نرمال بودن شاخص ها، از آزمون T تک نمونه ای استفاده شد که چون مقدار کلیه شاخص ها منفی و در سطح کم بدست آمد، نشان دهنده تاثیر کم اقامتگاه ها بر توانمندسازی اقتصادی زنان است. به منظور رتبه بندی میانگین های اثرات شاخص ها بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی، از آزمون فریدمن استفاده شد که در جداول ۶ تا ۸ آمده است.

نتیجه کلی آن که اشتغال زنان روستایی در اقامتگاه های بومگردی به دلیل ارتباط و تعاملات آنان با گردشگران و معرفی جاذبه های طبیعی، تاریخی، ادب و رسوم سنتی و غذاهای محلی و غیره سبب افزایش اعتماد به نفس، مسئولیت پذیری اجتماعی و مشارکت اجتماعی بیشتر آنان شده است و احساس غرور و افتخار به روستا و روستایی بودن در آنها را تقویت کرده است. همچنین گرچه حدود نیمی از این زنان سوادی در حد ابتدایی دارند ولی فعالیت در اقامتگاه ها در افزایش دانش و مهارت آنان موثر بوده است، زیرا کار در اقامتگاهها نیازمند آگاهی و مهارت های جذب گردشگری است که باید از طریق شرکت در دوره های آموزشی و غیره کسب کنند. اما اثرات توانمندسازی اقتصادی با میانگین 2.5 پایین تر ارزیابی شده است که دلایلی می توان بران متصور شد. اولاً حدود 22 درصد آنان اشتغال غیر مستقیم داشتند و ضمن آن که میزان دستمزد های آنان کمتر از مردان شاغل در همان اقامتگاهها است و دلیل دیگر آن که بسیاری از این زنان در کنار امور خانوادگی و روزه مره خویش، به این فعالیت جنبی اشتغال دارند اما در آمد مستقلی را کسب نمی کنند و جزو کارهای خانه داری آنها محسوب می شود. این مساله متأسفانه در تمامی نواحی روستایی ما تقریباً حاکم است و مشکلی است که همچنان لاینحل باقی مانده است. علت عمده آن ضعف نقش مدیریتی و عاملیتی زنان روستایی است که در این تحقیق مشاهده کردیم کمتر از 10 درصد زنان نقش مدیریتی را بعهده داشتند.

جدول ۵: تاثیر اقامتگاه های بومگردی بر توانمند سازی اقتصادی واجتماعی زنان حجم نمونه با آزمون T

میانگین ثابت=۳	مولفه					بعد	
	اطمینان در سطح ۹۵٪	میانگین	تفاوت میانگین با عدد ۳	سطح معناداری	df		t
بیشترین	کمترین						
-۰/۳۵۹۲	-۰/۶۴۴۴	۲/۴۹۸۲	-۰/۵۰۱۸۲	۰/۰۰۰	۱۰۹	-۶/۹۷۵	اقتصادی
-۰/۶۴۲۵	-۱/۰۱۲۱	۲/۱۷۲۷	-۰/۸۲۷۲۷	۰/۰۰۰	۱۰۹	-۸/۸۷۳	توان پس انداز و پرداخت وام
-۰/۲۰۲۱	-۰/۴۵۲۴	۲/۶۷۲۷	-۰/۳۲۷۲۷	۰/۰۰۰	۱۰۹	-۵/۱۸۲	اشتغال زایی
-۰/۴۰۶۷	۰/۶۹۱۳	۲/۴۵۰۰	-۰/۵۵۰۰۰	۰/۰۰۰	۱۰۹	-۷/۷۱۳	ریسک پذیری
۰/۳۸۸۲	۰/۱۳۹۱	۳/۲۶۳۶	۰/۲۶۳۶۴	۰/۰۰۰	۱۰۹	۴/۱۹۵	تقویت اعتماد به نفس
-۰/۴۰۵۰	-۰/۶۳۷۴	۲/۴۷۸۸	-۰/۵۲۱۲۱	۰/۰۰۰	۱۰۹	-۸/۸۸۸	ارتقاء کیفیت زندگی
-۰/۰۱۴۵	-۰/۴۰۲۲	۲/۷۹۱۷	-۰/۲۰۸۳۳	۰/۰۳۵	۱۰۹	-۲/۱۳۰	تعامل و مسولیت پذیری اجتماعی
۰/۰۷۰۱	-۰/۱۷۹۲	۲/۹۴۵۵	-۰/۰۵۴۵۵	۰/۳۸۸	۱۰۹	-۰/۸۶۷	انسجام اجتماعی
۰/۸۲۸۷	۰/۵۳۴۹	۳/۶۸۱۸	۰/۶۸۱۸۲	۰/۰۰۰	۱۰۹	۹/۱۹۹	احساس تعلق مکانی
-۰/۵۱۱۱	-۰/۷۱۱۷	۲/۳۸۸۶	-۰/۶۱۱۳۶	۰/۰۰۰	۱۰۹	-۱۲/۰۸۲	آموزش و مهارت
۰/۰۶۸۲	۰/۱۴۳۹	۲/۹۶۲۱	-۰/۰۳۷۸۸	۰/۴۸۰	۱۰۹	-۰/۷۰۸	مشارکت اجتماعی
-۰/۱۱۴۷	-۰/۳۸۸۴	۲/۷۴۸۵	-۰/۲۵۱۵۲	۰/۰۰۰	۱۰۹	-۳/۶۴۳	آگاهی از کسب و کار جدید

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

جدول ۶: آماره آزمون فریدمن برای رتبه بندی اثرات بر توانمند سازی اجتماعی زنان

۱۱۰	تعداد
۳۵۵.۱۷	سطح کی دو
۷	درجه آزادی
۰.۰۰۰	سطح معناداری

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

جدول ۷: آماره آزمون فریدمن برای رتبه بندی اثرات بر توانمند سازی اقتصادی زنان

۱۱۰	تعداد
۲۶۲.۷۲	سطح کی دو
۱۳	درجه آزادی
۰.۰۰۰	سطح معناداری

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

جدول ۸: رتبه بندی اثرات اقامتگاه های بومگردی بر توانمندسازی اجتماعی زنان با آزمون فریدمن

شاخص ها	میانگین رتبه	رتبه بندی اثرات
اعتماد به نفس	۶.۱۱	۲
ارتقا کیفیت زندگی	۲.۷۵	۷
تعامل و مسولیت پذیری اجتماعی	۳.۷۹	۶
انسجام اجتماعی	۴.۹۰	۴
احساس تعلق مکانی	۷.۱۳	۱
آموزش و مهارت	۲.۳۶	۸
مشارکت اجتماعی	۴.۹۳	۳
آگاهی	۴.۰۳	۵

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

جدول ۹: رتبه بندی اثرات اقامتگاه های بومگردی بر توانمندسازی اقتصادی زنان با آزمون فریدمن

شاخص	میانگین رتبه	رتبه بندی اثرات
باعث افزایش درآمد و استقلال مالی زنان شده	۹۰۱۲	۳
باعث افزایش فرصت های شغلی برای زنان شده	۱۰۱۷	۱
باعث ایجاد تنوع درآمد خانواده شده	۷۶۴	۷
باعث افزایش پس انداز زنان شده	۶۰۶	۱۲
باعث سرمایه گذاری زنان در زمینه فعالیت گردشگری شده	۶۴۰	۱۰
باعث توانایی باز پرداخت وام توسط زنان شده	۶۱۹	۱۱
باعث رونق اقتصادی و بازار فروش محصولات شده	۹۶۲	۲
باعث رونق واحیا صنایع دستی بومی شده	۷۴۵	۸
باعث اشتغال فصلی و موقت برای سایر اعضای خانواده شده	۵۲۳	۱۴
باعث اشتغال سایر زنان شده	۸۸۴	۴
باعث تامین مخارج زندگی زنان روستا شده	۶۸۹	۹
باعث کاهش فقر در بین زنان شده	۵۵۶	۱۳
باعث افزایش درآمدهای مرتبط با کشاورزی در بین زنان شده	۸۱۳	۵
باعث افزایش کارآفرینی در رابطه با گردشگری شده	۷۷۰	۶

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

طبق نتایج آزمون فریدمن که سطح معناداری آن (۰.۰۰۰) در جدول ۶، گویای اثرات توسعه گردشگری و اقامتگاه-های بومگردی بر توانمندسازی اجتماعی زنان است ولی در آزمون رتبه بندی فریدمن مشخص شد که بین شاخص های مختلف اجتماعی تفاوت معنا دار وجود دارد و پاسخگویان نگرش های متفاوتی داشته اند. چنان که در جدول ۸، مشاهده می شود، شاخص «افزایش احساس تعلق مکانی» اولین رتبه و افزایش «اعتماد به نفس» و «مشارکت اجتماعی» به ترتیب رتبه های دوم و سوم اثرات اجتماعی توانمندسازی زنان بدست آمده است. همچنین جدول ۹ نشان می دهد که با آزمون رتبه بندی فریدمن، بیشترین تاثیرگذاری بر توانمندسازی اقتصادی زنان، شامل شاخص-های «افزایش فرصت های شغلی»، «رونق اقتصادی و بازار فروش محصولات» و «افزایش درآمد زنان» است با رتبه های اول تا سوم. اما آیا بین توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی زنان رابطه و همبستگی وجود دارد یا خیر؟، آزمون پیرسون انجام گرفت که در جدول ۱۰ وجود رابطه مثبت و همبستگی آنها تایید شد که قابلیت تعمیم به تمام جامعه را دارد. به عبارتی با افزایش اعتماد به نفس، آگاهی و مهارت و مشارکت بیشتر زنان در اثر اشتغال در اقامتگاهها، به تدریج بر توانمندسازی اقتصادی آنها نیز افزوده خواهد شد.

جدول ۱۰: همبستگی بین ابعاد توانمندسازی

اجتماعی	آماره پیرسون	معناداری	تعداد
اقتصادی	۰.۸۶۲	۰.۰۰۰	۱۶

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

نتیجه‌گیری

براساس مطالعه و ارزیابی های صورت گرفته از نقش توسعه گردشگری و اقامتگاه‌های بومگردی بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان روستایی مورد مطالعه شده، این نتایج حاصل شد که به لحاظ ویژگی های فردی، حدود ۶۴ درصد آنان بیسواد و یا سواد در سطح ابتدایی دارند، حدود ۹۰ درصد به امور آشپزی و نظافتی اقامتگاه‌ها مشغولند و فقط ۱۰ درصد آنان وظیفه پذیرش و مدیریتی را برعهده دارند. گرچه آنان از سطح سواد بالایی برخوردار نیستند. البته ناگفته نماند که در اثر همین تعاملاتی که با گردشگران دارند و آنان را با جاذبه ها و مراسم و آیین های روستایی خود آشنا می‌کنند، نوعی اعتماد به نفس و ایجاد علاقه و دل‌بستگی به روستا و جامعه خویش در آنها تقویت گردیده و تمایل بیشتری به مشارکت در امور خانواده و روستا در آنها ایجاد شده که افزایش توانمند سازی اجتماعی آنها موثر بوده است. به لحاظ آماری نیز با آزمون T تک نمونه ای، رابطه معناداری اثبات شد که اشتغال زنان در فعالیت های گردشگری و اقامتگاه‌های بومگردی با میانگین ۲.۸ نزدیک به متوسط، در توانمند سازی اجتماعی آنان نقش مثبتی داشته است بویژه با آزمون رتبه بندی فریدمن (جدول ۸) مشخص شد که بیشترین تاثیر را در اعتماد به نفس و احساس تعلق مکانی و مشارکت اجتماعی آنان داشته است که با نتایج تحقیقات رزمجو و فیروزآبادی (۱۳۹۹)، یعقوبی و همکاران (۱۳۹۷)، فاضل و رضانی (۱۳۹۱)، وثوقی و قاسمی (۱۳۹۳)، احسانی و فرجی راد (۱۳۹۰) شباهت دارد.

اثرات گردشگری و اشتغال زنان در اقامتگاه‌های بومگردی، با میانگین کلی ۲.۵ تاثیر کمتری بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی داشته است. ولی با آزمون رتبه بندی فریدمن (جدول ۹) مشخص شد، بیشترین تاثیر را ایجاد فرصت های شغلی و رونق اقتصادی و بازار فروش محصولات تولیدی آنان به گردشگران داشته است و کمترین تاثیر را در ایجاد پس انداز و کاهش فقر زنان داشته که با نتایج تحقیقات استعلاجی (۱۳۹۳)، شاهکوهی و همکاران (۱۳۹۱)، قشلاق و همکاران (۱۳۹۱)، بروج (۱۳۹۱)، عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷)، عزیزی و همکاران (۱۳۹۸)، رزمجو و فیروزآبادی (۱۳۹۹)، پروین و آسوکان (۲۰۱۳)، بهوسان و همکاران (۲۰۱۵) مطابقت دارد.

همچنین طبق نتایج تحقیق مشخص شد که بین توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان همبستگی مثبت معنادار است، لذا با رفع موانع موجود، توانمندی‌های آنان در ابعاد فوق افزایش یافته و زمینه مشارکت‌های بیشتر آنان در امور اجتماعی و اقتصادی خانوار و روستا فراهم می‌شود و در نتیجه می‌توان گفت، زنان زمانی به لحاظ اقتصادی توانمند به شمار می‌آیند که توانایی موفقیت و پیشرفت اقتصادی و نیز قدرت عمل و تصمیمگیری در مسائل مختلف اقتصادی و اجتماعی را توأمان داشته باشند و لذا آنان نیازمند ارتقاء شاخص‌های اجتماعی، به ویژه آموزش، مهارت و دسترسی عادلانه برابری منابع و نهادهای اقتصادی برای رقابت در بازارند. به عبارتی، داشتن «قدرت و عاملیت» دو مولفه اصلی برای بهره‌مندی از فعالیت‌های اقتصادی است و در این راستا پیشنهاد های زیر ارائه می‌شود

- افزایش سطح سواد و گذراندن دوره های آموزشی گردشگری جهت ارتقای سطح مهارت و تخصص زنان به منظور دریافت گواهی نامه، که از شرایط پذیرش زنان جهت اشتغال و کسب درآمد در اقامتگاه‌های بومگردی است.
- آشنایی هرچه بیشتر زنان روستایی با ظرفیت های گردشگری روستا و منطقه خویش به منظور ایفای نقش راهنمایان محلی که باعث توانمند سازی اجتماعی آنان و توسعه و جذب گردشگر بیشتر خواهد شد.

• از انجایی که دستمزد زنان شاغل در اقامتگاه‌ها پایین، نابرابر و بعضاً حتی بدون دستمزد و رایگان است، اولاً زنان را با حقوق مدنی و شهروندی خویش بیشتر آشنا شوند و دو این که برای جوامع روستایی مردسالار تفهیم و فرهنگ سازی شود که اشتغال در این فعالیت‌ها، جزو امور موظف خانه داری زنان محسوب نمی‌شود و باید طبق نرخ مصوب، حق الزحمه کارکنان اقامتگاه‌ها به صورت مساوی بین زنان و مردان پرداخت شود.

منابع

ابطحی، سید حسن، عابسی، سعید (۱۳۸۶). توانمند سازی کارکنان، انتشارات موسسه تحقیقات و آموزش مدیریت وابسته به وزارت نیرو، کرج.

<https://www.gisoom.com/book/1442173>

احسانی، افسانه، فرجی راد، عبدالرضا (۱۳۹۰)، بررسی تاثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه سار بومگردی) بر ارتقاء سطح زندگی جامعه محلی (با تاکید بر روستای گرمه و شیب دراز)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، دوره ۸، شماره ۲: ۶۳-۷۳

https://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_5346.html

اکبری ورمزیار، مهتاب (۱۳۹۳). تاثیر گردشگری براشتغال زنان شهری و روستایی استان لرستان با تاکید بر صنایع دستی، پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت جهانگردی و مدیریت توسعه، دانشگاه سمنان.

<https://civilica.com/doc/314529/>

ایمنی قشلاق، سیاوش، خانی، فضیله، هاشمی، سید سعید (۱۳۹۱)، نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه تطبیقی: روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو)، جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۱۸،

<http://ensani.ir/fa/article/journal-number/34863>

باقری، لیلا (۱۳۹۱)، پتانسیل یابی و ارزشگذاری مناطق مستعد اکوتوریسم استان لرستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین لرستان.

<https://www.virascience.com/thesis/583586>

بروج اشکان (۱۳۹۱) مطالعه تطبیقی اقامتگاه های بوم گردی مناطق بیابانی از منظر توسعه پایدار گردشگری، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

<http://dl.islamicdoc.com/site/catalogue/584554>

بروج اشکان (۱۳۹۷)، خوشه سار بومگردی شبکه اقامتگاه‌های بومی ایران، رایه در سمپوزیوم توسعه گردشگری پایدار، تهران.

<https://ir.linkedin.com/in/ashkanborouj>

بستانی، علی، سارا، فردوسی (۱۳۸۶)، بررسی پیامدها و آثار توریسم در توسعه روستایی، همایش منطقه ای توریسم و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج.

<https://civilica.com/doc/124551/>

بشیر احسن، مسلم، قربانی نژاد، ربیاز (۱۳۹۵)، نقش زنان کار آفرین در توسعه اقتصادی روستایی، مطالعه موردی دهستان خرمرود شهرستان توپسرکان، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، سال چهارم، بهار، شماره ۱، پیاپی ۵۳.

[Ensani.ir/fa/article/download/487819](https://ensani.ir/fa/article/download/487819)

پور روحانی، ماجده، پورجعفر، محمد رضا، یدقار، علی (۱۳۹۴)، اهداف، ارکان و الزامات برنامه‌ریزی گردشگری روستایی با تأکید بر بوم-گردشگری نمونه مطالعاتی: روستای شیاده، شهرستان بابل، نشریه مسکن و محیط روستا، پژوهشکده سوانح طبیعی، دوره ۳۵، شماره، ۱۵۵، ص ۱۰۹-۱۲۶.

<https://elmnet.ir/article/1494183-4242>

چهاربالش، مریم، (۱۳۹۰)، گردشگری و اشتغال زنان، روزنامه جام جم، شماره ۲۰. حیدری ساریان، وکیل (۱۳۹۲). الویت بندی موانع موثر بر کار آفرینی زنان سرپرست خانوار، طرح تحقیقی مصوب مرکز امور مشارکت بانوان.

10.22051/jwsp.2012.1430

خسروی نژاد، محبوبه (۱۳۸۷)، گردشگری خانه ی دوم و اثرات آن بر جوامع روستایی، دانشگاه اصفهان، گاهنامه اطلس، شماره ۹.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=176921>

دادورخانی، فضیله (۱۳۸۵). جنسیت و توسعه، پژوهشکده مطالعات فرهنگی واجتماعی، وزارت علوم و تحقیقات و فن آوری.

<https://www.gisoom.com/book/1412875/>

رزمجو، معصومه و فیروزآبادی، آمنه (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین عوامل اجتماعی و توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار (مطالعه موردی: زنان سرپرست خانوار تحت پوشش بهزیستی شهرستان بردسیر)، فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، الهام قیاسی، دوره دوم، شماره ۴، ۶۲-۷۸.

<http://ensani.ir/fa/article/442275/>

رنجبر، مریم، استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۶). بررسی نقش گردشگری در توسعه کار آفرینی زنان روستایی مطالعه موردی (روستای شیب دراز و برکه خلف). فصلنامه گردشگری و چشم انداز آینده، موسسه آموزش عالی قشم، دوره ۴، شماره ۳، ۹۷-۱۱۲.

http://www.tjtourqeshm.ir/article_50520.html

رحیمیان، اشرف و قلی پور، آریین (۱۳۹۰). رابطه عوامل اقتصادی، فرهنگی و آموزشی با توانمندسازی زنان سرپرست خانوار، فصلنامه رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی - مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی، دوره ۱۱، شماره ۴۰، ۶۲-۲۹.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=146247>

زارعان، منصوره، زارعی، معصومه، هنر دوست، عطیه (۱۳۹۷). توانمندسازی زنان سرپرست خانوار با تأکید بر برنامه های چهارم، پنجم و ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زن در توسعه و سیاست، مرکز مطالعات و تحقیقات زنان دانشگاه تهران، دوره ۱۶، شماره ۲، ۳۱۹-۳۳۸.

[doi :10.22059/jwdp.2018.246227.1007314](https://doi.org/10.22059/jwdp.2018.246227.1007314)

زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۵). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تأکید بر محیط زیست)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

<https://www.gisoom.com/book/1473809/>

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری (۱۳۹۸). دستور العمل ضوابط و ساخت و بهره برداری از اقامتگاههای بومگردی.

<https://tehran.mcth.ir/>

سامیان، مسعود و بلالی، حمید (۱۳۹۲). بررسی اثرات اقتصادی - اجتماعی گردشگری روستایی با استفاده از رویکرد سیستمی (مطالعه موردی: روستای فرجین در همدان. مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، دانشگاه مازندران، شماره ۴: ۱۸۰-۱۵۹)

<http://noo.rs/cAzD2>

خواجه شاهکویی، غلامرضا، خوش فر، غلامرضا، کریمی، لیلا (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توانمند سازی زنان روستایی (روستای زیارت گرگان). فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه ریزی گردشگری، دانشگاه مازندران، دوره ۱، شماره ۳: ۱۲۵-۱۰۶.

http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_463.html

شفیعی ثابت، ناصر، یوسفی، سمیه (۱۳۹۵). تبیین عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان در فراگرد توسعه، سکونتگاههای روستایی مطالعه موردی (ناحی گیلوان و آبر شهرستان طارم). پژوهش های دانش زمین، دانشگاه شهید بهشتی، دوره ۷، شماره ۲۵: ۶۱-۴۴.

https://esrj.sbu.ac.ir/article_95873

صدرموسوی، میرستار، دخیلی کهنمویی، جواد (۱۳۸۳). درآمدی بر برنامه ریزی تفریحگاههای توریستی، نشریه علوم انسانی، دانشگاه تبریز، شماره ۱۷: ۹۱-۱۱۱.

<http://ensani.ir/fa/article/journal-number/28639/17>

عباس زاده، محمد، بوداقي، علی، اقدسی علمدار، فرانک (۱۳۹۰). توانمندسازی زنان سرپرست خانوار با تأکید بر راهکارهای بومی، همایش ملی توانمندسازی با رویکرد جهاد اقتصادی در کمیته امداد امام خمینی.

<http://www.sid.ir/>

علاالدینی، پویا، امین زاده، نینا (۱۳۹۳). توسعه ی گردشگری در روستای گرمه استان اصفهان: تحلیل نقش تسهیل گر و پایداری فعالیت ها. توسعه محلی روستایی - شهری (توسعه روستایی)، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، دوره ۶، شماره ۱، ۴۹-۷۰.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=467935>

عنابستانی، علی اکبر، گیاهی حسن، مهدی جوانشیری (۱۳۹۷)، بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بومگردی بر توسعه سکونتگاه‌ها روستایی نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران، مجله برنامه ریزی فضایی، دانشگاه اصفهان، دوره ۸، شماره ۲، ۱-۲۴.

https://sppl.ui.ac.ir/article_22628.html

عیسی زاده، سعید، و قدسی، سوده (۱۳۹۱). محاسبه ضرایب اشتغال زایی بخش گردشگری در اقتصاد ایران: با استفاده از مدل داده - ستانده. مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی)، دانشگاه علامه طباطبایی، دوره ۷، شماره ۱۷، ۱۵۱-۱۷۲.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=212383>

فاضل، رضا، حدیثه، رضانی فر (۱۳۹۱). بررسی رابطه توسعه گردشگری و تغییرات سبک زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: ساکنان محلی دهستان دو هزار)، مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، دانشگاه مازندران، دوره ۱، شماره ۳، ۱۲۶-۱۴۷.

http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_464.html

فرخی، طاهره (۱۳۷۶)، نقش زنان در توسعه پایدار، تواناسازی زنان، ماهنامه تعاون، شماره ۷۴: ۸۱-۷۶.

<http://ensani.ir/fa/article/journal-number/6789/74-1376>

قنبری، ابوالفضل، درخشان، الهام، حسن زاده، مهر شاد، (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان با تأکید بر بخش گردشگری (مطالعه موردی: شهر سی سخت، دوفصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، پژوهشکده گردشگری جهاد دانشگاهی، دوره ۴، شماره ۸: ۵۱۹-۵۲۱.

<http://journalitor.ir/Article/13960628111128130>

کتابی، محمود، یزدخواستی، بهجت، فرخی راستابی، زهرا (۱۳۸۲)، توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، مرکز مطالعات زنان و خانواده دانشگاه تهران، دوره ۱ شماره ۷: ۳۰-۵.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=4919>

مقصودی، منیژه، رحیمی، عباس (۱۳۸۷). روش ارزیابی مشارکتی روستایی از استان قزوین «اوان» مطالعه موردی چهار روستا در منطقه، فصلنامه روستا و توسعه، موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، سال ۱۱، شماره ۲: ۹۱-۱۱۸.

<https://www.sid.ir/fa/journal/JournalListPaper.aspx?ID=21106>

میرزاده کوششاهی، محمد، دهقانی، امین (۱۳۹۵)، بررسی نقش پتانسیل‌های بوم‌گردی بندرعباس در جذب گردشگران، پژوهش نامه فرهنگی هرمزگان، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی هرمزگان، دوره ۶، شماره ۱۱: ۲۴-۶.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=283717>

یاسوری، مجید، وطنخواه، ژیلا (۱۳۹۴)، نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی (دهستان گوراب پس شهرستان فومن)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، مرکز پژوهشی جغرافیایی و اجتماعی، دانشگاه حکیم سبزواری، دوره ۵، شماره ۲۰: ۴۶-۵۹.

<https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=285270>

یعقوبی، نور محمد، مراد زاده عبدالباسط، عرب، عباس (۱۳۹۷)، ارزیابی تاثیر مولفه‌های توانمندسازی بوم‌گردی بر شبکه بهره برداران، فصلنامه علوم مدیریت ایران، انجمن علوم مدیریت ایران، سال سیزدهم، شماره ۵: ۱۰۳-۸۱.

http://journal.iams.ir/article_286_16388b8413bc9cfa232fec72d448bab7.pdf

وثوقی، لیلا، قاسمی، مهدیه (۱۳۹۳)، اکوتوریسم و توانمندسازی زنان روستایی، زن در توسعه و سیاست، مرکز مطالعات زنان و خانواده دانشگاه تهران، دوره ۱۲، شماره ۴: ۶۱۰-۵۹۳.

https://jwdp.ut.ac.ir/article_54537.html

عزیزی، کاروان؛ رستگار، شفق؛ حیدری، قدرت اله؛ جعفریان، زینب (۱۳۹۸). اثرات اقتصادی-اجتماعی بومگردی بر توانمندی جوامع محلی (مورد: ناحیه بلده در استان مازندران)؛ فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، دوره ۸، شماره ۱: ۷۹-۹۶.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=527067>

Alkire, Sabina, Meinzen, Dick, Peterman, Amber (2013), The Women's Empowerment in Agriculture Index, World Development, Volume 52: 71-91.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X13001629>

Ateljevice, Irena (2008), Empowering Women through Tourism Project, Wageningen University the Netherlands.

<https://edepot.wur.nl/11305>

Bensemman, Joanne Marie, (2009), Theses/Dissertations, Copreneurship in Rural Tourism Exploring Women's Experience. Publisher University of Canterbury. Management.p5

<https://ir.canterbury.ac.nz/handle/10092/3395>

- Bhusan Rout, H. , Mohanty, K. ,(2015). Empowering Women through Tourism Development. *Odisha Review*, 71 (07-08), 85-89.
https://scholar.google.co.in/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=1rKN_IwAAAAAJ&citation_for_view=1rKN_IwAAAAAJ:9yKSN-GCB0IC
- Eccles Gavin, Costa Jorge (1996), Perspectives on tourism development, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Volume: 8(7): 44-51.
https://www.researchgate.net/publication/242348528_Perspectives_on_tourism_development
- IUCN. (1996), Tourism, Ecotourism, and Protected Areas, IUCN Protected Areas Programme, available at: <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/html/tourism/section5.html.112>.
- Gthinji, Mwanji, Wanjiko (2006), An evaluation of the use of eco labeling within the Eco Tourism Sector, University of East Anglia.
<http://www.irna.ir>
- Krishna, p. (2014). Woman Empowerment through Entrepreneurship in Service Sector with special Reference to SHGs in Tourism. *Social Science*, Vol 3, Issue, 9.
<https://www.worldwidejournals.com>
- Lordkipanidze M, Brezet Han and Backman M. 2005. The Entrepreneurship factor In sustainable tourism development. *Journal of Cleaner Production*, No.13, pp. 787-789.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2004.02.043>
- Parveen. R., Asokan, R. (2013). Empowerment of Women through Tourism Industry in Sikkim State. India. *International Journal of Current Research*, Vol 5, Issue, 12, pp.4301-4305.
<https://www.journalcra.com/article/empowerment-women-through-tourism-industry-sikkim-state-india>
- Okech, N., Rosalynne. & P. Gumede, Nompumelelo, (2009), Developing Rural Tourism in South Africa: A Case of Women and Technology in Kwazulu – Natal, p2
<https://core.ac.uk/download/pdf/6842064.pdf>
- Rebecca, Ch., Rose, B., & Bor, T., (2015). Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya, *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, No 8: 37-41.
<https://iiste.org/Journals/index.php/JTHS/article/view/22819>
- WTO (2007), World Ecotourism Summit- Final Report in Quebec City, Canada.
<https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/Final-Report-WES-Eng.pdf>
<http://otraq.com>

